

Департамент культури і туризму, національностей та релігій
Чернігівської обласної державної адміністрації

Новгород-Сіверські СТАРОЖИТНОСТІ

ГАЗЕТА КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО МУЗЕЮ-ЗАПОВІДНИКА
«СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

№1 (14) 2023 р.

Великий українець. Костянтин Ушинський

Світлана ПРИХОД,
завідуюча краєзнавчим
відділом музею

2 березня виповнилось 200 років від дня народження класика світової педагогічної науки, засновника народної школи Костянтина Дмитровича Ушинського.

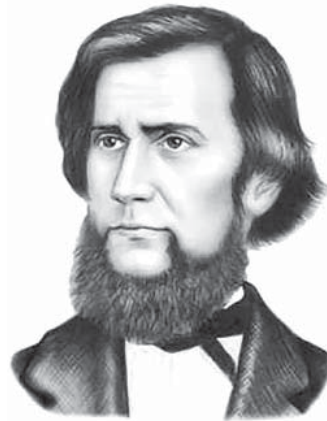
Рід Ушинських мав польсько-литовське походження. В часи визвольних змагань 1648-1654 років предки педагога переселилися на Слобожанщину до Охтирського повіту. Батько, Дмитро Григорович, був військовим. Мати, Любов Степанівна, походила з шляхетського

*Мова народу – відображення Батьківщини і духовного життя народу.
Костянтин Ушинський.*

роду Карпинських. Степан Карпинський у 1782-1787 роках служив в Новгород-Сіверській губернській казенній палаті.

Вірогідно, в 1816 році Дмитро Ушинський та Любов Карпинська одружились. До весільного посагу нареченої, крім іншого, входила садиба, що розташовувалася на околиці міста – Покровщині. Саме з цього часу встановлюється тісний зв'язок Ушинських з Новгород-Сіверщиною.

В 1820 році за станом здоров'я Дмитро Ушинський йде у відставку та працює службовцем у різних державних уста-

новах російської імперії. 1823 року він призначений радником господарчої експедиції Тульської казенної палати. Того ж року, в родині Ушинських народжується третій син Костянтин.

До Новгорода-Сіверського, в родовий маєток, сім'я повертається в 1832 році. Костянтину на той момент було дев'ять років. Через рік Костя Ушинський був зарахований до чоловічої гімназії одразу в третій клас. Програму перших підготовчих двох класів пройшов вдома під керівництвом своєї матері. Згодом, він дасть високу оцінку цьому нав-

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ

(квітень-червень)

1 квітня – 90 років від дня народження Олекси Мишанича – мовознавця, доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України.

3 квітня – Річниця від дня народження князя Ігоря Святославовича (1151-1201) – головного героя «Слова о полку Ігоревім».

11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів нацистських концтаборів.

18 квітня – День пам'яті історії та культури.

26 квітня – День пам'яті Чорнобильської трагедії.

8 травня – День пам'яті та примирення.

9 травня – День Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні.

18 травня – Міжнародний день музеїв.

18 травня – Всесвітній день вишиванки

21 травня – День пам'яті жертв політичних репресій.

24 травня – День слов'янської писемності і культури.

27 травня – 180 років від дня народження Дмитра Самоковсого – археолога, історика права.

22 червня – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні.

28 червня – День Конституції України.

Газету видано за сприяння голови товариства
«Чернігівське земляцтво» Миколи Засульського.

чальному закладу: «Виховання, яке ми здобули в бідній повітовій гімназії маленького містечка Малоросії Новгород-Сіверського було в навчальному відношенні не тільки не нижче, але навіть вище того, яке на той час здобувалось в багатьох гімназіях». Однак гімназію закінчив без атеста, зі свідоцтвом, адже мав незадовільні знання з математичних дисциплін. Зате відмінні оцінки отримав з гуманітарних наук. Значну роль в цьому відіграла мама, вона прищепила синові любов до української мови і культури, а ще він багато читав, адже в батька була чудова бібліотека.

Гімназія залишила в пам'яті К. Ушинського дуже глибокий слід, це він зрозумів значно пізніше, коли вже вченим зіткнувся зі звичаями та порядками, які панували в столичних гімназіях. В 1859 році Костянтин Дмитрович в черговий раз відвідав Новгород-Сіверський, побував у новому приміщенні гімназії, збудованому в 1844 році,

«Гірка Ушинського» на Покровщині

про яке писав: «Тепер старе приміщення замінено прекрасним цегляним, але добре було б якби і внутрішність його настільки ж покращилась».

Провідну роль в становленні та розвитку юного Ушинського відіграло старовинне місто з його багатомітовою історією. Шлях до гімназії пролягав по берегу Десни: «Боже мій, скільки перемріялось на цьому прекрасному березі, на

цих кручах, навислих над рікою...» – напише згодом Ушинський. А поліська природа «...мала величезний вплив на розвиток молоді душі, з яким важко змагатися впливу педагога».

Майже половину свого недовгого життя Костянтин Ушинський провів в Україні, присвятивши свої знання і досвід розвитку вітчизняної педагогіки. Він був переконаний, що «...будь-яка жива історична народність є

найпрекрасніше творіння Боже на землі, і вихованню залишається лише черпати з цього багатого й чистого джерела». Педагог приділяв велике значення мові народу та засуджував царизм за заборону вивчення української мови в школах: «Наша мова мелодична, співуча мова..., на якій існує така народна література, якою ще недавно співав Шевченко, виганяється зі школи, мовби якась чужа! А який невичерпний матеріал народна поезія дає для розвитку найбагатіших і найніжніших почуттів у серці молодого покоління».

Відомо, що Ушинський у своїх працях використовував українську усну народну творчість. Недарма Михайло Драгоманов зазначав: «Ушинський – чернігівець, його казки та приказки – малоруські». Костянтин Дмитрович кровно і духовно був пов'язаний з Україною, він наголошував: «Ні, я хохол: рід наш старовинний, дворянський. Всі родичі, діди, дядьки і батьки були українцями, народилися й поховані в українській землі».

І. Коломієць показує на перевезений з Покровщини будинок Ушинських (сучасна вулиця Гімназична)

НОВГОРОД-СІВЕРЩИНА в період Української революції (Доба Центральної Ради і Гетьманату)

**Микола
МАРЧАН,**
вчитель історії
Дігтярівського
НВК
Новгород-
Сіверської
міської
ради

У лютому 1917 року в Російській імперії відбулася революція. Монархію було повалено, влада перейшла до Тимчасового уряду. Але про ці події у провінції дізналися із запізненням. У Новгород-Сіверську місцева влада всі газети, що прибули до міста затримала, намагаючись приховати цей факт. Але все одно про падіння монархії стало відомо і в місті почалися багатолюдні мітинги. Виконавча влада в повіті була передана повітовому комітету на чолі з комісаром, яким став Кононенко О. О. 12 березня місцевий гарнізон було приведено до присяги на вірність Тимчасовому уряду. О першій годині дня на Олександрівському плацу у присутності багатолюдного натовпу єпископ Іоан відслужив молебень про дарування сил уряду для перемоги над зовнішнім ворогом і наведення ладу у державі. Відбулися вибори до ради робітничих і солдатських депутатів. 26 березня на мітингу в народному домі рада робітничих і солдатських депутатів порушила питання про усунення від влади міського голови В. Л. Жадкевича.

Мешканцям Грем'яча стало відомо про повалення самодержавства 4 березня (за ст. ст.). Більшість жителів містечка не вірили чуткам і газетам, і боялися про ці події говорити відкрито, поки не роззбріли поліцію. 12 березня відбулося читання маніфесту про зречення царя від

престолу. У цей день з ранку на вулицях Грем'яча почали з'являтися натовпи святково одягнених людей з червоними бантами на грудях. Близько першої години біля волосного правління, над яким майорили червоні прапори, зібралась велика кількість мешканців містечка. Після читання маніфесту люди почали вітати один одного з волею. А потім народ із червоними прапорами на яких були написи «Да здравствует временное правительство», «Да здравствует армия и народъ» рушив на базарну площу, де відбувся молебень з проголошенням «многолѣтія» тимчасовому уряду, армії і народу і «вѣчної памяти» борцям за волю.

У Стахорщині дізналися про революційні події у Петрограді 7-8 березня, але поставились до цієї чутки з недовірою. «Скажи що-небудь, так ще й повісять! Краще слухать, та мовчать». Тільки коли поліція була замінена міліцією, селяни повірили у зміни. 12 березня, під час читання маніфесту, місцева церква не могла вмістити всіх бажаючих.

Лютнева революція 1917 року дала можливість відсвяткувати 1 травня відкрито. У цей день у Грем'ячі з самого ранку базарну площу і всі установи прикрасили червоними прапорами. О 12-тій годині на базарній площі зібралися мешканці містечка. Відбувся хресний хід. Була принесена присяга Тимчасовому уряду, після чого відслужили молебень за тими, хто загинув за свободу і тими хто загинув на полі бою. Хор виконав Марсельєзу.

Падіння самодержавства викликало піднесення українського національного руху. У Києві, на початку березня 1917 року, утворилася Українська Центральна Рада, організація для координації національного руху. Вона актив-

но виступала за надання Україні національно – територіальної автономії і перебудови Російської держави на федеративну демократичну республіку. Ці вимоги знайшли широку підтримку з боку українського населення. Так мешканці села Дігтярівки надіслали телеграму УЦР: «Вітаємо діячів, передових вожаків українського народу, скинувшого віковий гніт рабства. Цілком згоджуємося з рішенням Ради добувати федеративну республіку.»

У цей же час постає питання визначення кордонів України. Північні повіти Чернігівської губернії Тимчасовий уряд вважав неукраїнськими. Але 9 липня в м. Новозибкові відбулася нарада представників повітових громадських організацій північних повітів. Була прийнята резолюція: «1. Такъ какъ между сѣверными и южными уѣздами Черниговской губернии исторически существуетъ политическая – культурная и экономическая связь, то сѣверные уѣзды губернии (Новозыбковскій, Мглинскій, Стародубскій, Суражскій и Новгородсѣверскій) не отдѣляются отъ южныхъ, а остаются въ території автономной Украины съ обязательнымъ обезпечениемъ правъ меньшенства населенія». Була створена комісія, однією із завдань якої було «разработать вопросъ о способѣ выясненія отношенія къ Украинѣ со стороны населенія уѣздовъ».

20 липня у Новгороді-Сіверському відбувся повітовий селянський з'їзд, на який прибуло 92 делегата від сіл і хуторів. На з'їзді були присутні представники військових і урядових організацій. На зібранні виступив повітовий комісар, промова якого була спрямована проти українського національного руху, але його виступ не був підтриманий

присутніми, і він змушений був залишити з'їзд. На цьому зібранні було обрано повітову українську раду і прийнято резолюцію: «Ми, представники від сел та хуторів повіту і від г. Новгородсіверська, визнаєм себѣ за українців і признаєм Укр. Центр. Раду за найвищий краєвий орган і обіщаєм підтримувати її. Також висловлюєм своє довірря Тимчасовому Урядові». Отже, населення повіту визнавало себе українцями. Але міська дума з цим категорично не погоджувалася. На своєму засіданні 28-29 серпня вона прийняла постанову з приводу приєднання Новгород-Сіверського повіту до України: «Таковое присоединение признаеть сделаннымъ безъ надлежащего опроса населения и безъ выяснения мнѣния его о присоединении. Полагая что Новгородъ-Северский уѣзд вообще и город Новгородъ-Северский в частности не могут быть сочтены украинскими. Дума находит необходимымъ вопрос о присоединении города и уѣзда рѣшить всенароднымъ голосованием или через голосование демократическим органом местного самоуправления, избранных на основании всеобщаго прямого, равного и тайного голосования». Така постанова була прийнята незважаючи на те, що згідно з інструкцією Тимчасового уряду від 4 серпня 1917 року на Новгород-Сіверський повіт поширювалася юрисдикція Генерального Секретаріату Центральної Ради.

Революційні події призвели до політичної нестабільності, падіння дисципліни серед військових, погромницьких акцій селянства. Так мешканці Шептаків самовільно рубали ліс, який належав поміщикам Вітебергу і Дунаєвському. А одна з губернських газет у листопаді повідомляла про те, що мешканці сіл Мамакине, Шептаки, Смячі, Печенюг, Лизунівки і Володимирівки створили «народный союзъ», который послал об'явлення в ім'я Вітенберга і Дунаєвського, а также в ім'я Демидово о том, что все ім'я с постройками, живымъ и мертвымъ инвентаремъ переходит во владѣние этого союза». Для підтримки порядку наприкінці

вересня у Чернігівську губернію прибув Кірасирський полк, четвятий ескадрон якого розташувався у Новгороді-Сіверському. Неспокійно було і в повітовому місті. Газета «Киевская мысль» повідомляла про те що «в Новгород-Северском 11 ноября возникли беспорядки. Разграблена лавка, 12 ноября волнение приняло большие размеры. Разграблены кооператив и три лавки. Нападение на винный склад отбито». Збільшилась кількість селянських погромів. Так у ніч з 18 на 19 грудня 1917 року в повіті було розгромлено 30 економік і маєтків. Тому на своєму засіданні від 19 грудня Новгород-Сіверське повітове земство прийняло резолюцію про якнайшвидшу організацію вільного козацтва. А також...«поручить Земской Управѣ войти в Генеральный Секретаріатъ съ ходатайствомъ о высылкѣ вооружения для вільныхъ казаковъ на имя Управы»... 20 грудня повітове земство прийняло постанову: «разрѣшить воинскимъ частямъ и милиции примѣнять оружие къ толпамъ громилъ, надвигающихся для расхищения общенародного имущества, находящихся в заводах, экономіяхъ и селеніяхъ, послѣ того как всѣ мѣры предупреждения, до холостых выстрѣловъ включительно, исчерпаны».

25 жовтня 1917 року більшовики захопили владу в Петрограді, Тимчасовий уряд був повалений. 30 жовтня Новгород-Сіверська міська дума на своєму засіданні прийняла постанову, у якій різко засуджувала дії більшовиків: «Восстание большевиков не имеет нравственного оправдания...Большевики показали себя неспособными к творчеству и созиданию...Внеся разложение в ряды демократии, большевики показали себя врагами революции...А посему – никаких соглашений с большевиками, полное им презрение и бойкот, а над главарями и виновниками восстания суд по всей строгости закона...»

Фактично з падінням Тимчасового уряду влада в Україні перейшла до Центральної Ради, яка засудила більшовицький переворот. Вона отримувала з різних

місць України заяви про визнання її єдиною законною владою. Так, 5 листопада відбулося зібрання гласних Риковського (донедавна с. Кірове, зараз – с.Троїцьке) волосного земства, яке ухвалило постанову: «Привітати Українську Центральну Раду і Генеральний Секретаріат, яко вищу владу на Україні, і всіма засобами підтримувати всі її постанови й розпорядження».

7 листопада 1917 року Українська Центральна Рада прийняла свій III універсал, який проголосив створення Української Народної Республіки. 19 листопада мешканці Блестови, ознайомившись з III універсалом, постановили: «Щиро вітати Українську Центральну Раду на оголошення Української Народної Республіки і підтримувати її всіма силами. Що ж торкається пропозицій руських большевиків щоби передати владу на Україні совітам, то ми селяне, рішуче протестуєм проти того і заявляєм, що єдиною владою на Україні визнаємо тільки Українську Центральну Раду».

23-25 листопада 1917 року відбувся селянський з'їзд Новгород-Сіверського повіту, на який прибуло 165 делегатів. У своїй резолюції з'їзд визнав Центральну Раду крайовим органом влади.

14 грудня 1917 року відбулося засідання повітового земського зібрання, яке постановило приєднатися до УНР. Голова повітового земського зібрання у своїй промові сказав: «...Таким образом мы, господа гласные, которых население прислало сюда строить, а не разрушать, не можем пойти за народными комиссарами. Рада зовет нас своим универсалом к организованному, созидательному народному творчеству в экономическом, политическом и социальном отношении...Мы только за Радой можем пойти...». Зібрання відправило на адресу УЦР телеграму, в якій зокрема говорилося що: «Новгород-Сіверське повітове земське зібрання, зібране на нових демократичних підставах, привітає Українську Центральну Раду і її Генеральний Секретаріат яко вищу і єдину народню владу в Українській Народній Республіці...». Владу УЦР визнала і міська дума.

Далі буде.

Весільний обряд села Лизунівка

Світлана ПРИХОД,
завідуюча
краєзнавчим
відділом музею

Весільний обряд села Лизунівка, записаний учнями школи зі слів місцевих жительок: **ДОМОЦЬКОЇ Анастасії Трохимівни, 1938 р.н., ЛЕЛЬОТКО Марії Трохимівни, 1936 р.н., ЛОСЬ Марії Прокопівни, 1941 р.н., ПЕХЕНЬКО Любові Геннадіївни, 1950 р.н.**

Традиційно обряд весілля починався зі сватання. Проте відрізнялося воно тим, що у свати йшли не попереджаючи, навіть наречена нічого не знала і не готувалася. На сватання ходили всі: мати, батько, хрещені батьки. Йшли пізно ввечері, щоб у разі відмови ніхто не дізнався про невдале сватання. Свати стукали у вікно, просили дозволу зайти. Розмову починали за традицією. Батько молодого промовляв: «Чи є у вас така дівчина, що не вмє хату мести, а в нас є такий хлопеч, що не вмє постолу плести. Треба їх у пару вести». Якщо відмовляли, хлопцю підносили гарбуза. Якщо ж усі були згодні, свати ставили на стіл хліб у самотканій хустці, а хрещена мати молодій обв'язувала гостей хустками-дарунками. Починалося частування. В центрі стола лежала хлібина, яку молода повинна була розрізати, почина-

ючи з середини, не виймаючи ножа. Після цього молода разом з молодим ходили звати вечеряти «на могорич» дівчат і хрещених. На сватанні співали:
«Як була двєвка (ім'я)

**гуляла,
Всіх дєвочек да
й вулицю гукала,
Всім дівочкам
порядочкі давала.
Порядочку не буде.**

Потім призначалася рада, на якій родичі домовлялися про день весілля. Дійство проходило в хаті нареченої, після чого починалися перші приготування до весілля.

В суботу зранку, напередодні весілля починали пекти короваї в хатах молодого й молоді. Для цієї роботи запрошували жінок, які дружно жили у парах. Зібравшись, вони випивали по чарці і починали зі співів:

**«Ой попе, попе Гордію,
Не дзвони рано
в неділю,
А дзвони рано
в суботу,
Прикажи свашечкам
роботу»**

Учиняли короваї у дубових діжках, зверху виріб прикрашали традиційною парою голубків, шишками та іншими візерунками. Перед тим, як посадити короваї у піч, чотири жінки брали діжку в руки і носили її навкруги стільця, на якому вона стояла, співаючи:

**«Піч ходить на ногах.
Діжку носять
на руках, на руках.
Да цілуйтеся,
да милуйтеся,
Молодїє
каравайнічки»**

Після цього діжку ставили на місце і короваїниці навхрест цілувалися. Так повторювалося тричі.

В той же день, увечері, дружка приходила до мо-

лодої і вони йшли разом запрошувати дівчат вити «ельце». Зібравшись разом, дівчата співали:

**«Летів соловей
на посад,
Кинув пір'ячко
на весь сад.
Збирайте, дружечки,
пір'ячко,
Звивайте (ім'я
дівчини) гіллячко»**

Обмотували різнокольоровим папером крилату гілочку сосни. Потім робили паперові квіточки, які теж прив'язували на гілку.

В неділю, рано-вранці, дружка приходила до молоді, допомагала їй одягнутися (вишивана сорочка, корсетка, спідниця чи сарафан, намисто), голову нареченої вбирали у вінок. Потім наречена з дружкою йшли запрошувати гостей на весілля. Молодий разом з боярином також запрошував гостей до себе додому.

Запросивши гостей, наречені їхали до церкви вінчатися. Нареченій співали:
**«Ужє коні запряжені
до двору.
Йдь, моє дитятко,
Йдь, моє роджене,
По своє суджене»**

Після вінчання поверталися додому з піснями:

**«Веди, мамочко,
повитай
На здоров'я.
В гостяє гостювали,
Самі не вгадали
(ім'я) повінчали»**

Батьки нареченої зустрічали молодих хлібом-сіллю. А дружкам давали «ельце». Заходячи до хати, вони запитували: «Є у цій хаті отець і мати?». «Є!» – відповідали. «Дозвольте на посад молодих завести», – питали. Відповідали: «Будь ласка!» Так повторювали тричі. Після цього дружки заводили молодих до хати і саджали за

стіл на вивернутий кожух, супроводжуючи співом:
«Ведуть (ім'я)

**на посад.
Йї мамочка зустрічав,
Із долею щасливою,
Із доброю годиною»**

Дружка сідала біля молоді, а боярин біля молодого. Далі сідали світилки та запрошені гості. Співали пісень:

**«Йли дружечки, йли.
І воробейки не з'їли.
Йли бояри, йли,
Цілого вола з'їли»**
Або:
**«Дремле сваха,
дремле.**

**Чого ж вона дремле?
Всю ночку не спала,
Сорочку латала,
На свадьбу**

хвоталась»
Посидівши за столом, наречені разом із усією молоддю йшли гуляти до дружки. Усі сідали за стіл і дружка частувала гостей тим, що було в хаті. Погулявши в дружки, боярин вів молодь до себе, де продовжувалось гуляння, танці й співи. А тим часом у молоді святкували весілля запрошені гості, рідня. Надвечір наречені з дружками та боярами повертались до хати молоді. Тут роди молодят обмінювалися подарунками. Зі сторони молоді дарували рушники та хустки, а рід молодого – пироги. Молодим подавали вечерю. Брати нареченої «продавали» скриню молоді, а дружки викупали. Скриню відвозили в дім молодого. Потім брат «продавав» косу молоді. Ці обряди супроводжувались піснями про те, що брат не продав ні скриню, ні косу. Тоді вже молоді вечеряли разом з гостями. Потім вставали із-за столу і їх благословляли батьки. Молодій давали ікону, а молодому – перев'язану самотканним рушником хлібину. Вклонялися батькам. Наречена казала: «Спасибі, що ви мене виростили і в люди віддали». Цілувала ікону, а потім батька і матір.

Закінчення.
Початок на 5-й стор.

А молодий казав: «Спасибі, що виростили собі хорошу дочку, а мені – хазяйку». Також цілував хліб, а тоді батьків. Усі виходили з хати, лише один дружка залишався «на ковбаси». Наречені сідали на віз разом з іншими дружками, яких називали «вечірніми» («вечірні» обов'язково повинні бути в парі) і їхали до молодого.

У цей час дівчата співали:
«Ой коню, коню

**вороний,
Вивези мене на гору,
На тую гору крутую,
Там мед-вино
давно п'ють,
Мене молодую
давно ждуть»**

Або:
**«Розступіться, вороги,
З нашої торної**

**дороги,
Щоб наші підкови
брязчали, щоб наші
вороги мовчали»**

Приїхавши до молодого, наречених обов'язково зустрічали, знову саджали за стіл і давали вечеряти. Дружки співали:

**«Як родилася,
тут не була,
Як хрестилася,
тут не була,
Куди мене темна
ніч завела?»**

**Через попови діброви
Та у свекрухини**

**комори.
Вийди, мамочко,
погляди,
Що тобі бояри
привезли.**

**Привезли бога
й завіску,
Ще й молодую
невістку.**

**Тобі, мати,
не журитися,
Тобі, мати,
веселитися,**

**Тобі, мати, хати
мести,
Тобі, мати,
порядки вести»**

Через деякий час одна з «вечірніх» дружок казала: «Разрешите з тіста зробить паляницю, а з дівки – молодичю». Знімала вінок, вішала на ікону і пов'язу-

вала молодій хустку (переважно червоного кольору). Цей обряд називався «завивання молоді». Перед тим як зав'язати хустку, з діжки, в якій печуть хліб, брали веко і тричі били ним нареченого і наречену, а потім три рази тихенько стукали їх головою об голову.

В цей час дружка, який залишався «на ковбаси», вів гостей від молоді до молодого в «перезву». Тут знову починалося гуляння і проводився обряд ділення короваю, під час якого дружки співали:

**«Дружок коровай
крав,
Назад поглядає:
«Деся да моя
жінка стоїть,
Семеро да дітей**

**держить,
Да всі з кошелями,
Весь коровай забрали»**

Після цього молодим дарували подарунки: переважно гроші та речі, потрібні в господарстві. Тільки вночі гості починали розходитись.

У понеділок з самого ранку, дружки у себе вдома, готували сніданок молодим. Збиралося багато дівчат, які йшли «у сніданки» і несли з собою курку, прикрашену калиною, добре сховану, бо її могли відібрати. Усі чекали наречену біля дому молодого й співали пісні:

**«Ми ж тебе,
сваточку, не знали,
Нам люди доріжку**

**вказали:
«Оце вам, дружки
доріжка,
Та й до вашого
сваточка.**

**На воротячках
калина,
Посеред двора малина,
Там ваша (ім'я) –**

княгиня».
**Добрий день тобі,
(ім'я).**

**Чи снідала ти,
соловейко?
Снідали люди, та не я,
Рано снідати не дала»**

Або:
**«Пусти, сваточку,
в хаточку.
Ми сядемо в запічку.
Дасиш чарочку –**

СОРОЧКА
Початок ХХ ст.
с. Лизунівка Новгород-Сіверського району

**вип'ємо.
Дасиш другуго –
ми й тую.
А за третюю – дякую»**

**«Пусти, сваточку,
в хату.
Нас тут небагато:
Сім раз та по семеро,
Та всю хату
перевернемо»**

**«У вашого сваточка
Кучерява головочка.
Він кудрями потрясе,
Горілочка принесе»**

Іноді стояли дуже довго, замість нареченої часом виходили старі баби, одягнуті як молода. Тоді зчинявся галас, сміх, їх проганяли. Потім виходило молоде подружжя, віталися та цілувалися з усіма. Гості були веселі, але в той же час плакали, через те, що їхня подруга вже не вільна дівчина. Усім, хто зібрався, виносили по чарці. Свекруха забирала курку і ховала в сарай. Гостей запрошували до столу, починалися народні гуляння, ділили «снідання», знову розрізали коровай. Молодим у подарунок кидали дрібні монети. Дівчата заводи́ли пісню:

**«Як сіли сніданки,
Прогнулися лавки.
Горілки нап'ються –
Ще й краще
прогнуться.»**

**А в нашого свата
З верби, з лози хата,
Ще й цебром,
Свєтчки з берези –
Наша (ім'я)
Сніданки тверезі»**

**«Ой свате, свате,
горілки!
Було не брати
в нас дівки.**

**А як взяли в нас дівку,
Носіте відром горілку.
Ой відром, відром,
Вся з добром!»**

У вівторок вранці, жінки збиралися «на пожар». Вони брали куль соломи, запалювали його й кричали: «Пожар!». Тих, хто приходив «гасити пожар», запрошували на частування та гуляння весілля. Спочатку тих, хто «гасив пожежу», запрошував на гуляння один дружка, а на наступний день їх переводив у свою хату інший.

Святкування тривало близько двох тижнів.

Наречена не ходила до дому до «отводин», тобто – до четверга. Не мала права ходити до цього дня до криниці по воду, бо старі баби могли відібрати відра і не відпустити молоду без викупу – «могорича». В «отводини» до наречених приходила сім'я молоді і мати молодого дарувала їм подарунки «за добру дочку».

ВЕЛИКІ ІНТРИГИ МАЛЕНЬКОЇ ГРОМАДИ

Олена ПУТРА, молодший науковий співробітник краєзнавчого відділу

Останні десятиріччя вітчизняної політичної історії зробили цілком звичними для кожного з нас поняття «виборчі перегони», «боротьба за електорат», «брудний піар» тощо. Тим цікавіше дізнатися, що ці явища були досить характерними і для далекого ХІХ ст., до того ж на такому невеличкому, не дуже публічному і вже зовсім нібито не прибутковому «політичному полі», як Новгород-Сіверська єврейська громада! А пов'язані ці досить бурхливі перипетії були з діяльністю одного з місцевих казенних рабинів – Марка Гордона

Марк (Мордух) Давидов Гордон народився приблизно в 1845 р. у родині незаможних міщан Віленської єврейської громади. Навчався у Віленському рабинському училищі, по закінченні курсу якого 9 квітня 1864 р. його було призначено вчителем Ковенського єврейського народного училища. За свою педагогічну діяльність отримував 250 руб на рік. Багато працював, тільки один раз за весь час, чотири дні, був у відпустці. За двадцятирічний термін сумлінної роботи на ниві народної освіти неодноразово отримував грошові винагороди. Звільнився з посади вчителя в 1884 р. Був зразковим сім'янином. З Генрієттою Полоцькою мав сімох дітей.

Діяльність на посаді казенного рабина розпочав 1889 р. у м. Борзна Чернігівської губернії. Дізнавшись від єврейської громади Новгород-Сіверського, що там плануються вибори на посаду казенного рабина, Марк Гордон подає заяву до Новгород-Сіверського міського правління про внесення його кандидатури для балотування на вакантну посаду. Більшістю голосів його було обрано та затверджено казенним рабином Новгород-Сіверського. Перше триріччя служби було успішним і задовольняло єврейську громаду та міське правління. Характеризували Гордона як гарного фахівця, здібного та охайного у виконанні покладених на нього обов'язків. Єврейська громада і міське правління мали на меті обрати його ще на один термін.

Але ось тут і починаються справж-

ні політичні баталії! Повторне обрання Марка Гордона затягнулося через протиріччя в самій єврейській громаді та чвари між кандидатами на посаду. Конкурентами була розпочата кампанія дискредитації рабина. Численні нарікання на його адресу надходили в Чернігівське губернське правління від прихильників інших кандидатів на посаду. Скаржилися на підкуп голосів з боку Марка Гордона, говорили про те, що за своїми моральними якостями він не заслуговує почесного місця рабина, адже мало уваги та часу приділяє проблемам своєї громади, зайнятий виключно своїми матеріальними статками, вимагає непомірні суми за видачу посвідчень та за виконання релігійних треб. Зважаючи на велику

ситуацію, не бажав здавати позиції та залишати посаду. Задля захисту своєї честі та гідності, він подавав «пояснювальні» на ім'я повітового справника, звертався до правосуддя вищої інстанції з метою покарання своїх кривдників за наклепи. Водночас і губернське правління вже наполегливо радило Новгород-Сіверському міському правлінню у короткі терміни провести на решті вибори, адже єврейська громада через судовий процес на тривалій термін залишалася без затвердженого казенного рабина. Міське правління, підтримувало перед вищим державним органом кандидатуру Марка Гордона з багаторічним досвідом служби. 3 січня 1899 р. його було затверджено на посаді, а чергові протести проти його кандидатури було залишено поза увагою.

За законом Марк Гордон мав право користуватися почесними правами купецтва першої гільдії, був звільнений від земських повинностей та мав право на нагороду від держави за службу. Згідно закону, казенного рабина, який сумлінно виконував свої обов'язки не менше ніж 10 років, держава нагороджувала золотою медаллю. Марк Гордон написав відповідне клопотання в міське правління. Але

через конфліктну ситуацію, яка була з ним пов'язана влада не могла визначитися, чи гідний Гордон цієї нагороди. Аж чотири роки він писав до різних інстанцій та чекав – а в результаті отримав припис з губернського правління про неможливість нагородження його золотою медаллю.

Чи був взагалі коли-небудь нагороджений Марк Гордон – достеменно невідомо, як і не відома подальша його доля. Певно, його авторитет казенного рабина серед представників вищих органів влади похитнувся через інтриги та тривалі судові тяжби, що й стало причиною відмови в наданні йому нагороди за вислугою років. Разом з тим, поважний вік Марка Гордона та незадовільний стан здоров'я вже не давали можливості утримуватися на престижній посаді. З 1910 р. єврейські метричні книги фіксують на посаді новгород-сіверського рабина іншу особу.

Будівля першої молитовної школи (вулиця Козацька)

кількість скарг, губернське правління зобов'язало повітового справника провести детальне розслідування та з'ясувати, чи мали місце незаконні вчинки на посаді. Слідство тривало 10 місяців. В результаті були спростовані всі обвинувачення на адресу рабина.

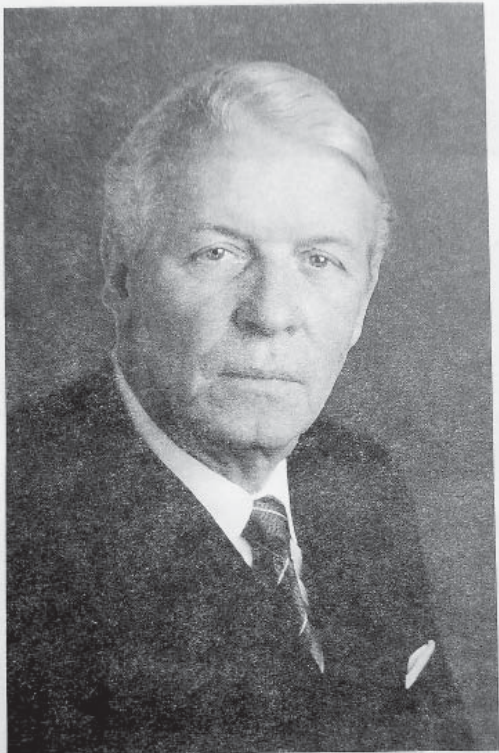
Попри позитивний для Гордона результат слідства, виникає ще одна справа по обвинуваченню його у протиправних діях по службовій діяльності – кримінальна.

Причиною порушення кримінальної справи став конфлікт рабина з найвпливовішим євреєм міста – Ліпкіним, який, начебто, вимагав від Гордона сплачувати йому «відсоток» – половину з доходів казенного рабина! Погрожував Гордону втратою посади під час наступних виборів – отак і була розпочата кампанія дискредитації рабина. Обрання Марка Гордона вкотре залишилося незатвердженим!

Гордон, не зважаючи на конфліктну

До 90-ї річниці Олекси Васильовича Мишанича

1 квітня річниця від дня народження Олекси Мишанича – одного з найяскравіших українських літературознавців другої половини ХХ століття.

О. Мишанич

Член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу давньої і класичної літератури Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАНУ, заступник академіка-секретаря відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАНУ. Лауреат Державної премії України ім. Т.Шевченка, заслужений діяч науки і тех-

ніки України, кавалер ордена «За заслуги» третього ступеня. Літературознавець, медієвіст. Автор 19 монографій та збірників статей. Десять років був ученим секретарем і першим віце-президентом Міжнародної асоціації українців, у 1999-2002 рр. очолював Національну асоціацію українців.

Важливим напрям-

ком його наукової діяльності були ро-звідки, присвячені літературі старокіївської доби, передовсім «Слову о полку Ігоревім». Воно було об'єктом його постійних наукових інтересів. Співорганізатор і учасник усіх наукових конференцій, присвячених «Слову...», що проходили на базі Сумського педагогічного інституту, упорядник і автор приміток до одного з найкращих видань цієї пам'ятки в Україні, здійсненого видавництвом «Радянська школа» в 1986 році.

На свій час Олекса Мишанич був одним із найглибших знавців славетної пам'ятки в Україні, рішуче й аргументовано обстоював її автентичність. Уклав найповніший збірник українських поетичних перекладів і переспівів «Слова о полку Ігоревім», який побачив світ у Харкові 2003 року.

Неабиякою заслугою науковця у справі вивчення «Слова о полку Ігоревім» є й те, що він систематизував попередні дослідження твору українськими та зарубіжними вченими, а також здійснив огляд літератури про пам'ятку, виданої в Україні

на межі тисячоліть. До останніх днів свого життя Олекса Мишанич виступав в обороні автентичності поеми. Цій проблематиці присвячена передусім його праця «Довкола «Слова...»».

У цій своїй роботі автор дослідив історичну основу, а ще розглядав проблеми авторства. Варто зазначити, що більшість дослідників все ж схилилось до думки про те, що автором «Слова...» був галичанин, бо у творі дуже детально описано галицьке князівство, вживаються окремі галицькі географічні назви та слова. Дуже важливим у цьому сенсі Мишанич уважав дослідження Л. Махновця, згідно якого авторство «Слова...» належить Володимирі Ярославичу. Свої напрацювання Л. Махновець опублікував у книзі «Про автора «Слова о полку Ігоревім»» (1989).

«Слово...», наголошував Мишанич, як пам'ятка світового значення відкрита для досліджень на всіх континентах, але найближча й найрозуміліша вона все ж в Україні. Її мова, міфологія, образна система, історичні

Алла КОВАЛЮК, молодший науковий співробітник відділу фондів

й географічні реалії найдоступніші саме українським ученим, які відчувають у ній дух української старовини, можуть збагнути найменші нюанси її поетичного тексту, не вдаючись до штучних лексичних та образних аналогій. На його думку, сучасна українська жвава народна мова й міфологія зберегли чимало реліктів старовини, тому пильне око мовознавця, письменника, етнолога, фольклориста може відшукати сліди «Слова...» в нинішньому українському бутті. Учений вважає, що українські медієвісти не мають права віддавати «Слово...» на відкуп аматорам і недоброзичливцям української літератури.

Засновники: Чернігівська обласна рада КЗ Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»
Свідоцтво про реєстрацію: ЧГ №662-311Р від 9.01.2019 р.
Адреса редакції: 16000, Чернігівська область, м. Новгород-Сіверський, вул. Слобідська, 1
e-mail: ns.slovo@ukr.net
Електронна версія на сайті: ns-slovo.org.ua

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів), за точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори).

«Новгород-Сіверські старожитності»

Редакційна колегія:

Олена Матюк	Олена Радченко
Світлана Дубовець	Ірина Лобачова
Наталія Андросенко	Наталія Коврижко
Світлана Приход	

Розповсюджується безкоштовно

Редакція газети «Новгород-Сіверські старожитності» запрошує до співпраці краєзнавців, науковців, істориків, літераторів